

Г. В. ДОВГАНЬ

Галина Віталіївна Довгань, кандидат юридичних наук, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВСТУПУ ЕСТОНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У преамбулі до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (далі – ЄС), Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, зазначено, що політична асоціація України з ЄС залежатиме від прогресу в наближенні з ЄС у правовій сфері¹. На шляху до ЄС більшість національних конституцій зазнають змін. Очевидним є вплив права ЄС на конституційний розвиток держав, які не є членами союзу, але прагнуть ними стати. У контексті проведення в Україні конституційної реформи важливим є вивчення досвіду тих держав, які пройшли подібний шлях.

При аналізі вказаного вище питання використано праці естонських вчених, які доступні англійською мовою, зокрема А. Алби, Ю. Лафранж, Р. Наріца, К. Раби, Х. Шнайдера, рішення Верховного Суду Естонської Республіки (далі – ВС ЕР), законодавство Естонської Республіки.

Метою статті є аналіз конституційних змін в Естонській Республіці, які були проведені перед вступом держави до ЄС.

Основна зовнішньополітична мета Естонії – членство в ЄС була сформульована 28 листопада 1995 р. в офіційній заявці уряду на вступ, поданій до Європейської Комісії. Прийняття заявки знаменувало собою початок великомасштабних підготовчих робіт, особливо щодо гармонізації права Естонії із правом ЄС. У 1996 р. уряд створив Конституційний комітет експертів з правових питань, завданням якого було вивчення відповідності положень Конституції вимогам ЄС, які висуваються до держав-членів.

У своїй доповіді експерти зробили висновок, що Естонія не може інтегруватися до ЄС, не змінивши та не доповнивши Конституцію. На початковому етапі переговорів про вступ до ЄС предмет конституційних змін обговорювався обережно, оскільки необхідно було обміркувати умови та можливості вступу. Важливим питанням була відповідність як Конституції Естонії, так і всієї правової системи праву ЄС. При цьому слід було проаналізувати досвід Німеччини, Франції, Італії, Нідерландів, Іспанії, Фінляндії, Швеції та інших держав. Х. Шнайдер вважає, що необхідність внесення змін до Конституції виникла головним чином у зв'язку із принципом верховенства права ЄС та жорстким конституційним регулюванням питань суверенітету Естонії².

У контексті членства Естонії в ЄС важливими є наступні статті її Конституції. Відповідно до ст. 123 Естонська Республіка не укладає міжнародні договори, які суперечать Конституції. Якщо закони або інші акти Естонії суперечать ратифікованим Парламентом міжнародним договорам, то застосовуються положення міжнародних договорів³. Тобто, Естонія може укладати лише ті міжнародні договори, які не суперечать положенням її Конституції, і такі ратифіковані договори будуть мати пріоритет щодо національного права. К. Раба зазначає, що приєднання Естонії до ЄС створило цікаву та суперечливу з точки зору конституційного права ситуацію. Згідно із ст. 1 Конституції незалежність та суверенітет Естонії є вічними та невід'ємними. У ст. 3 Конституції передбачено, що державна влада здійснюється виключно на основі Конституції та законів, які з нею узгоджуються. Загальновизнані принципи та норми міжнародного права є невід'ємною частиною правової системи Естонії. З огляду на зміст цих статей К. Раба підкреслює, що Конституція Естонії базується на суворому захисті суверенітету. У ній відсутні положення, на основі яких можна делегувати суверенні права міжнародній організації. Проте принципи верховенства та прямої дії права ЄС, які застосовуються щодо конституцій держав-членів, виключають застосування положень ст. ст. 3 та 123 Конституції Естонії. Тому було необхідно внести зміни до Конституції перед вступом держави до ЄС з метою визначення співвідношення між національним правом Естонії та правом ЄС. Дискусія велася щодо способів внесення змін, з тим, щоби забезпечити правову визначеність, узгодженість та дотримання естонських конституційних традицій⁴.

Ю. Лафранж зазначає, що на початковій стадії підготовки Естонії до вступу в ЄС питання щодо зміни Конституції не розглядалося як першочергове. Політики вважали його занадто ризикованим. І хоча експерти не раз порушували це питання, починаючи ще з 1996 р., необхідність зміни Конституції стала очевидною для всіх лише у другій половині 2002 р., коли юристи та політики досягли консенсусу щодо способу зміни Основного закону. Його вибір був обумовлений наступними моментами: 1) зміни мали стосуватися суто ЄС, а не міжнародних організацій загалом; 2) зміни, пов'язані із членством в ЄС, повинні вноситися окремо від інших змін; 3) недоцільно змінювати всі можливі суперечливі положення Конституції, оскільки це можна виправити шляхом тлумачення. Беручи це до уваги, було надано перевагу особливому способу внесення змін до Конституції, а саме – прийняття окремого закону. Цей закон слід було ухвалити на референдумі, оскільки зміни стосувалися тих розділів Конституції, до яких зміни вносилися лише таким шляхом⁵.

Ю. Лафранж звертає увагу на те, що ЄС не встановлює для держав-кандидатів вимог щодо необхідності закріплення в їх конституціях членства в союзі. ЄС не може передбачати таких вимог, оскільки немає компетенції втручатися у конституційний порядок держав-членів та держав-кандидатів, який є суто внутрішнім питанням кожної держави⁶.

П. Хибальський під конституційними підставами членства держави в ЄС розуміє не лише наявність положень щодо можливої участі держави в ЄС, а будь-які положення основного закону, які стосуються ЄС. Він підкреслює, що немає уніфікованого підходу щодо закріплення таких підстав, натомість привертає увагу до різноманіття обраних державами способів. З огляду на це, всі держави-члени ЄС можуть бути об'єднані у чотири груп: 1) які містять у конституції нормативно-правові приписи, що допускають інтеграцію з ЄС, але без вказівки на конкретне інтеграційне об'єднання; 2) які містять нормативно-правові приписи, розміщені в різних розділах конституції і в яких згадується ЄС; 3) які містять окремий розділ, присвячений членству в ЄС; 4) в яких прийняті конституційні закони з цього питання. Остання група держав є найменшою і включає лише Естонію та Литву⁷.

Слід зазначити, що в Акті про умови приєднання Чеської Республіки, Республіки Естонія, Республіки Кіпр, Республіки Латвія, Республіки Литва, Республіки Угорщина, Республіки Мальта, Республіки Польща, Республіки Словенія та Словацької Республіки та змін договорів, на яких базується Європейський Союз 2003 р., передбачено, що з моменту вступу нові держави-члени повинні забезпечити ефективне застосування всіх елементів *acquis communautaire* в своїх національних правових системах (ст. ст. 2–6)⁸. З огляду на це фахівці з конституційного права наголошували, що приєднання Естонії до ЄС мало бути оформлено законодавчо коректним способом.

Закон про внесення змін до Конституції Естонської Республіки (далі – Закон про зміни) був прийнятий на референдумі 14 вересня 2003 р. та набрав чинності 6 січня 2004 року. 64 % громадян взяло участь у референдумі, 66,8 % з них проголосувало «за» прийняття Закону про зміни та 33,2 % проголосували «проти». Прийняття цього закону зробило можливим ратифікувати Ріігікогу (Естонський Парламент) Договір про приєднання Естонської Республіки до ЄС, який вже було підписано 16 березня 2003 року. Ріігікогу односторонньо ратифікував Договір про приєднання 21 січня 2004 року. У свою чергу, Європейський Парламент ратифікував цей документ 9 квітня 2004 року. Після набрання ним чинності 1 травня 2004 р. Естонія стала повноправним членом ЄС.

На сьогодні Конституція Естонії складається з трьох документів: Конституції, Закону про імплементацію Конституції та Закону про зміни, тому останній часто називають «Третім конституційним актом». З формально-юридичної точки зору Закон про зміни повинен бути однаковою за юридичною силою із Конституцією. Проте Ю. Лафранж вважає, що при вирішенні питань, пов'язаних із правом ЄС, Закон про зміни є вищим за юридичною силою, порівняно із Конституцією⁹.

Закон про зміни містить лише чотири параграфи, основними з яких є перші два. Відповідно до § 1 Естонія може приєднатися до ЄС відповідно до фундаментальних принципів, передбачених у Конституції Естонії. У § 2 передбачено, що після вступу Естонії до ЄС Конституція Естонії застосовується з урахуванням прав та обов'язків, які виникають у зв'язку із підписанням Договору про приєднання¹⁰.

Варто підкреслити, що як у Конституції, так і в Законі про зміни не розкрито зміст поняття «фундаментальні принципи». Експертна група від Конституційного Комітету Ріігікогу, яка готувала конституційний аналіз Договору про запровадження Конституції для Європи, у своїй праці зазначила, що фундаментальні принципи Конституції насамперед слід шукати у Преамбулі, Розділі I «Загальні положення» та ст.ст. 10 та 11 Розділу II «Фундаментальні права, свободи та обов'язки». Нею було підготовлено відкритий каталог фундаментальних принципів, до якого були включені: національний суверенітет, свободу, правосуддя та верховенство права, захист внутрішнього та зовнішнього миру, збереження естонської нації та культури крізь віки, гідність людини, демократію, повагу основних прав та свобод, пропорційність при виконанні державної влади¹¹.

Науковці розглядають Закон про зміни як сполучну ланку, «міст» між правовими системами Естонії та ЄС (Р. Наріц, Х. Шнайдер). Х. Шнайдер звертає увагу на те, що до появи Закону про зміни Конституція була стандартом для поточного законодавства та законності всіх законопроектів. Закон про зміни запровадив новий критерій законності – це концепція «фундаментального принципу», якому відтепер Конституція повинна відповідати. Він наголошує, що не слід розглядати Закон про зміни лише як дозвіл на приєднання Естонії до ЄС. Важливим є те, щоб тлумачення Конституції відбувалося в контексті членства в ЄС, яке базується на Законі про зміни та його ідеях. Х. Шнайдер звертає особливу увагу на застереження, яке міститься у § 1 Закону про зміни¹².

Багато експертів вважали, що було б доцільніше додати до тексту Конституції розділ, який би стосувався ЄС або внести зміни до Конституції в контексті деяких проблем, враховуючи подібні конституційні зміни в декількох державах-членах ЄС. По-перше, враховуючи проблему демократичності прийняття рішень в ЄС, рекомендували запровадити положення щодо права національного парламенту на інформацію та механізм його участі у політиці ЄС. Подібні положення були включені до конституцій Німеччини, Фінляндії, Португалії, Швеції, Франції, Австрії, Бельгії.

По-друге, право громадян ЄС реалізовувати своє активне та пасивне виборче право на місцевих виборах та виборах до Європейського Парламенту експерти односторонньо визнали таким, що суперечить Конституції Естонії (ст. ст. 57, 48, 156), а тому відповідні конституційні норми потребували змін. Згадані виборчі права були закріплені у Німеччині, Франції, Португалії, Австрії, Іспанії та Бельгії.

Третя проблема стосувалася повноважень Банку Естонії та запровадження євро.

А. Албі пропонувала також включити положення щодо верховенства права ЄС та його прямої дії, хоча серед держав-членів ЄС така норма міститься лише у Конституції Ірландії. З огляду на верховенство права ЄС навіть щодо національних конституцій, положення ст. ст. 15, 123 та 152 Конституції Естонії суперечитимуть праву ЄС¹³.

Ю. Лафранж зазначає, що сутність Закону про зміни тривалий час була незрозумілою для багатьох. Неправильне розуміння було зумовлено існуванням двох різних конституційних текстів: Конституції та Закону про зміни. Деякі вчені вважали, що суттєвою помилкою було небажання внести зміни безпосередньо до тексту Конституції. Наслідком цього стала нечіткість змісту положень Конституції, що в свою чергу зумовило порушення принципу правової визначеності. Ця ситуація найбільш яскраво проявилася під час вирішення питання про відповідність Конституції вимоги щодо запровадження валюти євро (висвітлено нижче). Труднощі у розумінні Закону про зміни також були пов'язані із питанням – хто, в яких випадках та яким чином може його тлумачити.

Ю. Лафранж виділяє два періоди у застосуванні Закону про зміни: до та після видання рішення ВС ЄР № 3-4-1-3-06 від 11 травня 2006 р. (справа щодо введення в обіг валюти євро). Протягом першого періоду Закон про зміни розглядали під час прийняття рішення ВС ЄР № 3-4-1-1-05 від 19 квітня 2005 р. та декількох рішень Палати з адміністративних справ ВС ЄР¹⁴.

У справі 3-4-1-1-05 Канцлер юстиції підняв питання про невідповідність положень Закону про політичні партії праву ЄС. Згідно із п. 5 цього Закону лише громадяни Естонії могли вступати до політичних партій. Канцлер юстиції вважав, що це обмежує права громадян інших держав-членів ЄС висувати свої кандидатури на місцевих виборах. На його думку, ця норма суперечила праву ЄС та крізь призму Закону про зміни Конституції Естонії. ВС ЄР у своєму рішенні не дав відповіді на це питання, Закон про зміни не було проаналізовано в цьому контексті. Було вказано на те, що Канцлер юстиції не має повноважень порушувати питання про скасування закону, який суперечить праву ЄС. В окремій думці, доданий до рішення, суддя Ю. Лафранж, до якої приєдналися ще п'ять суддів, звернула увагу на те, що не пояснивши зміст та підтекст Закону про зміни ВС ЄР створив умови для правової невизначеності. Вона наголосила, що прийняття Закону про зміни не лише зробило можливим приєднання Естонії до ЄС. Важливим є те, що в контексті членства в ЄС Конституція повинна тлумачитися на основі цього закону. З огляду на лаконічність Закону про зміни необхідним є подальше роз'яснення Конституції ВС ЄР. На думку Ю. Лафранж, під час розгляду цієї справи ВС ЄР повинен був звернутися із преюдиційним запитом до Європейського Суду Справедливості¹⁵.

Таким чином, до 2006 р. Закон про зміни фактично не застосовувався.

Зміни, внесені у законодавство у 2005 р., дозволили попередній контроль законопроектів, необхідний для виконання обов'язків держави-члена ЄС. Під час такого контролю ВС ЄР повинен був визначити, як тлумачити Конституцію з огляду на право ЄС, якщо тлумачення Конституції є вирішальним для подальшого розгляду законопроекту¹⁶.

Невдовзі після розширення компетенції ВС ЄС Ріігікогу звернувся до нього із запитом щодо тлумачення § 111 Конституції з огляду на право ЄС та Закон про зміни. Питання полягало у тому, чи може Банк Естонії мати виключне право на емісію естонської валюти після запровадження євро та як положення Конституції, яке передбачає таке право, повинно тлумачитися з урахуванням Закону про зміни та права ЄС. Ситуація ускладнювалася висловленими Європейською Комісією сумнівами щодо відповідності § 111 Конституції Естонії ст. 106 Договору про ЄС, що могло бути перешкодою для запровадження євро в Естонії.

У рішенні ВС ЄР № 3-4-1-3-06 від 11 травня 2006 р. (справа щодо введення в обіг валюти євро) міститься роз'яснення наслідків прийняття Закону про зміни для правової системи Естонії, при цьому особлива увага приділена розкриттю змісту § 2. Зазначається, що внаслідок прийняття Закону про зміни право ЄС стало однією із основ для тлумачення та застосування Конституції. По суті, це прирівнюється до істотних змін всієї Конституції настільки, наскільки вона не відповідає праву ЄС.

Судді обґрунтували свою позицію у справі, посилаючись на § 2 Закону про зміни. Вони дали негативну відповідь на питання Ріігікогу щодо можливості Банку Естонії мати виключне право на емісію національної валюти, яке було передбачено у ст. 111 Конституції Естонії. У рішенні вказано, що це положення Конституції суперечить праву ЄС, а тому, враховуючи положення § 2 Закону про зміни, воно не може застосовуватися.

Учасники провадження висловили власне розуміння § 2 САА. Канцлер юстиції вважав за можливе шляхом тлумачення надати нове значення положенням Конституції, що узгоджувалося б із правом ЄС. Міністр юстиції зазначив, що залежно від положення Конституції воно може бути або розтлумачено до певної міри відповідно до права ЄС, або право ЄС повинно отримати пріоритет, натомість положення Конституції не буде застосовуватися. Він підкреслює, що § 2 Закону про зміни виключає можливість конфлікту між Конституцією та правом ЄС, оскільки Конституція повинна застосовуватися із врахуванням прав та обов'язків, які виникають у зв'язку з підписанням Договору про приєднання.

У п. п. 13, 14 рішення зазначається, що в Естонії була використана модель конституційних змін, за якої зміни до Конституції приймаються у формі окремого конституційного акта, натомість положення Конституції формально не змінюються. Після прийняття такого акта Конституція повинна застосовуватися з урахуванням таких змін, і лише ті конституційні положення можуть застосовуватися, які не суперечать змінам.

Слід зазначити, що саме у цьому рішенні ВС ЄР на основі тлумачення § 2 Закону про зміни було визначено пріоритет права ЄС над правом Естонії. Судді вказали, що для визначення того, чи підлягає застосуванню

конкретна норма Конституції, слід надати їй тлумачення, виходячи із положень права ЄС, котре стало обов'язковим для Естонії після підписання Договору про приєднання. Лише ті положення Конституції можуть застосовуватися, які не суперечать праву ЄС або які регулюють правовідносини, що не охоплюються компетенцією ЄС. У випадку колізії між законодавством Естонії, включаючи Конституцію, та нормами права ЄС повинно застосовуватися останнє. Проте це стосується тих сфер, на які поширюється виключна компетенція ЄС або якщо це – сфера спільної компетенції з ЄС (п. 16)¹⁷.

Ю. Лафранж вважає позитивними моментами цього рішення те, що нарешті Закон про зміни знайшов своє практичне застосування і ВС ЄР прийняв рішення на його основі, не зважаючи на свою попередню обережність щодо нього. Отже, вперше проблема була вирішена шляхом тлумачення Закону про зміни¹⁸.

Таким чином, проаналізувавши конституційні зміни, які відбулися в Естонії у 2003 р. перед вступом до ЄС, можна зробити наступні висновки:

1. Естонія не могла стати членом ЄС, не змінивши свою Конституцію. Цьому перешкоджала відсутність положень, на основі яких можна делегувати суверенні права міжнародній організації та сильний захист суверенітету. Обговорення конституційних змін тривало сім років.

Під час вирішення питання щодо способу внесення змін було надано перевагу прийняттю окремого закону. З-поміж держав-членів ЄС такий особливий спосіб було обрано ще у Литві.

2. Закон про зміни за своєю юридичною силою є однаковим із Конституцією. Проте при вирішенні питань, пов'язаних із правом ЄС, він має пріоритет щодо конституційних норм. Не зважаючи на невеликий обсяг закону, його значення є вагомим. Закон про зміни вважається сполучною ланкою між правом ЄС та правом Естонії. Поява закону зумовила необхідність тлумачення положень Конституції на його основі.

Закон про зміни запровадив новий критерій законності, а саме – поняття «фундаментальних цінностей». Але зміст цього поняття ні в законі, ані в Конституції не розкритий.

3. Закон про зміни став предметом критики, тривалий час він не застосовувався. До недоліків цього закону можна віднести: 1) спосіб внесення змін, який зумовив паралельне існування первинної редакції Конституції та закону про внесення змін до неї. Наявність у системі джерел права декількох конституційних актів, однакових за юридичною силою, порушує принцип правової визначеності та створює труднощі при їх застосуванні. У естонській науковій літературі домінує думка про неправильний вибір способу внесення змін. Більш ефективним вважається внесення змін до окремих статей Конституції, зміст яких суперечить праву ЄС або які містять положення, що перешкоджають вступу держави до ЄС; 2) обсяг Закону про зміни, а точніше – лаконічність викладу. Це створює можливості для необмеженого тлумачення, часом не виправданого.

4. Закон про зміни не застосовувався протягом двох років з моменту набрання ним чинності. Вперше він став основою для розгляду справи Верховним Судом Естонської Республіки у 2006 р. у справі про введення євро.

5. Враховуючи досвід Естонії, доцільно під час проведення конституційної реформи в Україні розглянути можливість включення положень, які не перешкоджали б інтеграції України в ЄС, до тексту нової Конституції.

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

² *Schneider H.* Constitution in a Blast of Changes / H. Schneider // *Juridica International.* – 2007. – № 12. – P. 4–14.

³ The Constitution of the Republic of Estonia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013003/consolide/current>

⁴ *Anthony Moore, Mario Chiavario.* Police and Judicial Co-operation in the European Union: FIDE 2004 National Reports Fédération internationale pour le droit européen. Congrès, Cambridge University Press, 2004. – P. 77–78.

⁵ *Laffranque J.* A Glance at the Estonian Legal Landscape in View of the Constitution Amendment Act / J. Laffranque // *Juridica International.* – 2007. – № 12. – P. 56.

⁶ *Laffranque J.* Co-existence of the Estonian Constitution and European Law / J. Laffranque // *Juridica International.* – 2002. – № 7. – P. 19.

⁷ *Chybalski P.* Analiza porównawcza konstytucji państw członkowskich Unii Europejskiej w zakresie podstaw członkostwa tych państw w Unii. – Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 2010. – S. 12–14.

⁸ Act concerning the conditions of accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic and the adjustments to the Treaties on which the European Union is founded : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2003:236:TOC>

⁹ *Laffranque J.* A Glance at the Estonian Legal Landscape in View of the Constitution Amendment Act / J. Laffranque // *Juridica International.* – 2007. – № 12. – P. 57.

¹⁰ The Constitution of the Republic of Estonia Amendment Act : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013005/consolide>

¹¹ *R. Narits.* About the Principles of the Constitution of the Republic of Estonia from the Perspective of Independent Statehood in Estonia / R. Narits // *Juridica International.* – 2009. – № XVI. – P. 62.

¹² *Schneider H.* Constitution in a Blast of Changes / H. Schneider // *Juridica International.* – 2007. – № 12. – P. 12–13.

¹³ *Albi A.* Estonian Constitution and EU: How and to What Extent to Amend It? / A. Albi // *Juridica International.* – 2002. – № 1. – P. 47–48.

¹⁴ *Laffranque J.* A Glance at the Estonian Legal Landscape in View of the Constitution Amendment Act / J. Laffranque // *Juridica International.* – 2007. – № 12. – P. 58.

¹⁵ Constitutional Judgement 3-4-1-1-05 Judgement of the Supreme Court en banc 19.04.2005 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nc.ee/?id=391>

¹⁶ *Laffranque J.* A Glance at the Estonian Legal Landscape in View of the Constitution Amendment Act / J. Laffranque // *Juridica International.* – 2007. – № 12. – P. 60.

¹⁷ Constitutional Judgement 3-4-1-3-06 Opinion of the Constitutional review Chamber of the Supreme Court on the interpretation of the Constitution : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nc.ee/?id=663>

¹⁸ *Laffranque J.* A Glance at the Estonian Legal Landscape in View of the Constitution Amendment Act / J. Laffranque // *Juridica International.* – 2007. – № 12. – P. 64.

Резюме

Довгань Г. В. Конституційні зміни як передумова вступу Естонської Республіки до Європейського Союзу.

Стаття присвячена аналізу Закону про внесення змін до Конституції Естонської Республіки, який було прийнято 14 вересня 2003 року. Висвітлено процес прийняття цього закону. Автор розглядає зміст його основних положень. Значна увага зосереджена на висновку Верховного Суду Естонської Республіки від 11 травня 2006 р., в якому вперше було використано розглянутий закон.

Ключові слова: Закон про внесення змін до Конституції Естонської Республіки, Верховний Суд Естонської Республіки, Європейський Союз, фундаментальні принципи, суверенітет.

Резюме

Довгань Г. В. Конституционные изменения как предпосылка вступления Эстонской Республики в Европейский Союз.

Статья посвящена анализу Закона про внесение изменений в Конституцию Эстонской Республики, который был принят 14 сентября 2003 года. Освещён процесс принятия этого закона. Автор рассматривает его основные положения. Значительное внимание уделено заключению Высшего Суда Эстонской Республики от 11 мая 2006 г., в котором впервые был применён рассматриваемый закон.

Ключевые слова: Закон про внесение изменений в Конституцию Эстонской Республики, Высший Суд Эстонской Республики, Европейский Союз, фундаментальные принципы, суверенитет.

Summary

Dovhan H. Constitutional amendments as the prerequisite for the Republic of Estonia accession to the European Union.

The article is devoted to the analysis of the Constitution of the Republic of Estonia Amendment Act, which was adopted on 14.09.2003. The process of its adoption has been elucidated. The author examined its main provisions. Special attention is paid to the opinion of the Supreme Court of the Republic of Estonia of 11 May 2006, which was based for the first time on the aforementioned Act.

Key words: Constitution of the Republic of Estonia Amendment Act, Supreme Court of the Republic of Estonia, European Union, fundamental principles, sovereignty.

УДК 342.7

Т. А. КОСТЕЦЬКА

Тетяна Анатоліївна Костецька, кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ефективність проведення виборів для сучасної демократичної держави, відкритого суспільства, здатних забезпечити дотримання конституційних прав громадян щодо їх участі в управлінні державними справами, вирішення питань місцевого значення, – складова багатьох чинників. Нині так звана «демократія участі» практично неможлива для здійснення без використання інформаційно-комунікаційних технологій, розвиток яких спричиняє суттєві зміни у принципах функціонування суспільних відносин, впливає на формування якісно нового громадянського суспільства. У цьому зв'язку сучасні, насамперед зарубіжні дослідники (І. Масуда, Б. Барбер, Л. Гроссман та ін.), обґрунтовують ідею про еволюцію представницької демократії у сучасному інформаційному суспільстві в систему «електронної демократії»¹.

Вказані проблеми є актуальними та своєчасними для України, яка вже сприйняла доктрину інформаційного суспільства як частину державної політики та закріпила основні засади його розвитку й становлення на